

EKOLOGIYA SOHASIDAGI JINOYATLARNING KRIMINALISTIK JIHATLARI

Ubaydullayev Ilxomjon Raxmatovich

Fargʻona viloyat yuridik texnikumi

“Mutaxassislik fanlari” kafedrası oʻqituvchisi, 2-darajali yurist.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14684658>

Annotatsiya. Ushbu tezisda muallif tomonidan bugungi kunning dolzarb masalalaridan biri hisoblangan ekologiya sohasidagi jinoyatchilikka qarshi kurash borasida muhim ahamiyat kasb etadigan jinoyatlarning kriminalistik jihatlari hamda ayrim tergov masalalari xususida fikr yuritilgan.

Kalit soʻzlar: ekologiya, atrof-muhit, jinoyat, kriminalistik tavsif, tergov, tergovni tashkil etish, rejalashtirish.

КРИМИНАЛИСТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ЭКОЛОГИЧЕСКИХ ПРЕСТУПЛЕНИЙ

Аннотация. В данном тезисе автор раскрывает криминальными аспектами преступлений и некоторыми следственными вопросами, имеющими важное значение в борьбе с преступностью в сфере экологии, которая считается одной из актуальных проблем современности.

Ключевые понятия: экология, окружающая среда, преступность, характеристика преступления, расследование, организация расследования, планирование.

FORENSIC ASPECTS OF ENVIRONMENTAL CRIMES

Abstract. In this thesis, the author thought about the criminal aspects of crimes and some investigative issues, which are important in the fight against crime in the field of ecology, which is considered one of the urgent issues of today.

Key concepts: ecology, environment, crime, criminal description, investigation, organization of investigation, planning.

Maʼlumki, 2022 yilning 20 dekabr kuni Muhtaram Yurtboshimiz Sh.Mirziyoyev Oʻzbekiston Respublikasi Oliy Majlisi va Oʻzbekiston halqiga murojaat qildi. Ushbu murojaatnoma butun Oʻzbekiston halqi tomonidan katta qiziqish bilan kutib olindi. Ushbu murojaatnomada kelgusi 2023 yilda davlat va jamiyat hayotining barcha sohalarida amalga oshirilishi kerak boʻlgan ishlar va islohotlarning ustuvor yoʻnalishlari koʻrsatib oʻtildi.

Oʻzbekiston Respublikasi Prezidenti boshqa sohalar singari bugungi kunning nafaqat Oʻzbekistonda, balki jahon miqyosida global muammolardan biriga aylangan ekologiya

sohasidagi yechimini kutayotgan muammolarga ham alohida e'tibor qaratib, "Hozirgi vaqtda butun dunyoda bo'lgani kabi O'zbekistonda ham jiddiy ekologik muammolar paydo bo'lmoqda.

Aksariyat hududlarimizda tuproq tarkibi buzilib, unumdor yerlar qisqarib borayotgani, cho'llanish, suv yetishmasligi, qurg'oqchilik, aholini toza ichimlik suvi bilan ta'minlash shular jumlasidandir"¹, - deya ta'kidladi.

Bunday ustivor vazifalardan kelib chiqib, atrof tabiiy muhitni muhofaza qilish, milliy boyliklarimiz hisoblangan barcha tabiiy resurslardan oqilona va samarali foydalanish, ularni ehtiyot qilish, saqlash, mazkur sohada sodir etiladigan huquqbuzarliklar va jinoyatlarni oldini olish hamda qarshi kurashda fuqarolar o'zlarining konstitutsiyaviy burchlariga so'zsiz rioya qilishlari, huquqni muhofaza qilish organlari ham o'z vazifalariga vijdonan yondoshmoqlari lozim.

Dunyoning tabiiy manzarasi o'z ranglari boyligini shiddat bilan va tiklab bo'lmas tarzda yo'qotib borayapti. Agar biologik rang-baranglik hozirgidek o'ta jadallik bilan yo'qolib boraversa, hech kim hozircha ekologik va ma'naviy halokatlar miqyosini taxminan ham baholay olmaydi.²

Yuqoridagilardan kelib chiqib, aytish mumkinki, yuzaga kelgan holat faol maqsadga yo'naltirilgan aralashuvni, hech bo'lmasa ekologik vaziyatning barqarorligini ta'minlashga qaratilgan aniq choralar ko'rilishini talab qiladi. Shu munosabat bilan ekologiya sohasidagi huquqbuzarlik va jinoyatlarga umumiy va huquqiy baho berish ham o'zgardi. Atrof muhitni muhofaza qilishda ekologiya sohasidagi jinoyatlarga qarshi kurashga katta e'tibor berilmoqda.

Sodir etiladigan barcha jinoyatlar ma'lum bir ijtimoiy munosabatlarga tajovuz qiladi.

Bugungi fan - texnika kundan kunga jadal sur'atda taraqqiy etib, jinoyatlarning ham yangicha ko'rinishlari paydo bo'layotgan davrda jinoyatlarni tez va to'liq ochish, ularning oldini olish uchun jinoiy ish yuzasidan tergovni tashkil etish, rejalashtirish, tezkor - qidiruv xodimlari bilan hamkorlik, o'tkaziladigan tergov harakatlarining taktik usullarini, umuman, jinoyatlarning tergov qilish uslubiyotlarini ham ilmiy - amaliy jihatdan takomillashtirib borish talab qilinadi.

Shu sabab ekologiya sohasidagi jinoyatlarning ham sodir etilishiga qarshi kurash masalasi yangi asrning dolzarb muammolaridan biri hisoblanadi. Yaqin vaqtlargacha ham sayyoramizning tabiiy boyliklari behisob, tabiiy muhitning zahiralaridan har qancha foydalanish mumkin degan fikr mavjud edi. Sanoat, qishloq xo'jaligi, fan - texnikaning jadal sur'atlarda rivoj topib borishi makon va zamonda tobora kuchayib borayotgan ifloslanish jarayoni va tabiatga bo'lgan antropogen salbiy ta'sirlar ushbu fikrning noto'g'riligini ko'rsatdi.

¹ O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga va O'zbekiston xalqiga Murojaatnomasi 2022-yil 20-dekabr. <https://review.uz/oz/post/ozbekiston-respublikasi-prezidenti-shavkat-mirziyoyevning-2023-yil-uchun-murojaatnomasi>.

² O.Narzullayev Hayvonot dunyosi obyektlarini huquqiy muhofaza qilish. "Toshkent davlat yuridik instituti axborotnomasi". 2006. №2. 106-bet.

Bugungi kunga kelib insoniyat barcha mavjud tabiiy boyliklarning uchdan bir qismini sarflab bo'ldi. Qisqa vaqt ichida atrof - muhitni himoya qilish muammosi bugungi va kelajak avlodning hayoti va sog'lig'iga aloqador bo'lgan umuminsoniy global muammolardan biriga aylandi.

Zero O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasida aynan shu masalaga alohida modda ajratilib (50-modda), unda fuqarolar atrof tabiiy muhitga ehtiyotkorona munosabatda bo'lishga majbur ekanliklari burch sifatida belgilab qo'yildi³. Bundan tashqari, O'zbekiston Respublikasining "Tabiatni muhofaza qilish to'g'risida"gi Qonunining 12-moddasi insonning yashash uchun qulay atrof tabiiy muhitga ega bo'lish huquqi va bu muhitni saqlab qolish borasidagi burchi deb nomlanib, unda O'zbekiston Respublikasi aholisi o'z salomatligi va kelajak avlodning salomatligi uchun qulay tabiiy muhitda yashash, o'z salomatligini atrof muhitning zararli ta'siridan muhofaza qilish huquqiga ega ekanligi, ana shu maqsadda O'zbekiston Respublikasi aholisi tabiatni muhofaza qilish bo'yicha jamoat tashkilotlariga birlashish, atrof tabiiy muhitning ahvoli hamda uni muhofaza qilish yuzasidan ko'rilayotgan chora-tadbirlarga doir axborotlarni talab qilish va olish huquqiga ega ekanligi, shu sababli ham O'zbekiston Respublikasi aholisi tabiiy resurslardan oqilona foydalanishi, tabiat boyliklariga ehtiyotlik bilan munosabatda bo'lishi, ekologiya talablariga rioya etishi shart ekanligi qat'iy ko'rsatib qo'yilgan.⁴

Ekologiya sohasidagi jinoyatlar ijtimoiy xavfli, fuqarolarning keng tarqalgan huquqqa xilof harakatlaridan biri bo'lib, ularni sodir etish yoki sodir etilishiga yo'l qo'yish insoniyat yashab turgan muhitning yomonlashuviga, kelajak hayot tarzining pasayishiga, o'limning, kasalliklarning ko'payishiga, aholi genofondining buzilishi, nosog'lom va nochor ekologik hududlarning paydo bo'lishi, tabiiy resurslarning tiklanmaydigan darajada tanazzulga uchrashi, yer usti va osti suvlari sifatining yomonlashuvi, radioaktiv ifloslanishning tarqalishi, atmosfera havosining ifloslanishi va iqlim o'zgarishi xavfini, oziq-ovqat mahsulotlari tarkibining buzilishini, umuman, nosog'lom ekologik sharoit - ijtimoiy tanglikning o'sishini keltirib chiqaradi.

Xorij olimlari tomonidan ham bu turdagi jinoyatlarning latentlik darajasi yuqori ekanligi ta'kidlanadi.⁵ Ekologiya sohasidagi jinoyatlarga qarshi kurashning hozirgi ahvoli haqida so'z yuritganda, bu fikrlariga qo'shilish o'rnlidir.

Bundan tashqari, "...ekologik jinoyatlarni sodir etgan aybdorlarga nisbatan aksariyat hollarda ma'muriy jazo qo'llash bilan kifoyalanib qolinadi.

³ O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. –T.: "O'zbekiston", 2023-y.

⁴ O'zbekiston Respublikasining 1992 yil 9 dekabrda "Tabiatni muhofaza qilish to'g'risida"gi qonuni. <https://lex.uz/docs/107115>.

⁵ Интернет: www.law.isv.ru

Albatta masalaga bunday yondashish ekologik muammolarning yanada keskinlashuviga, uning tirik mavjudotlar uchun xavfi yanada oshishiga, ekologik jinoyatlarni sodir etishning yanada ko‘payishiga olib keladi”.⁶

Har bir jinoyat ishlari bo‘yicha tergov jarayonini samarali olib borish uchun tergovchi va surishtiruvchilarga, avvalo, tergov qilinayotgan turdagi jinoyatlarning batafsil kriminalistik tavsifini bilish talab qilinadi. Bu haqda prof. G.Abdumajidovning fikrlariga e‘tibor qaratish o‘rinlidir: “Jinoyatlarning kriminalistik tavsifi jinoyat va jazo to‘g‘risidagi qonunda belgilab qo‘yilgan ijtimoiy jihatdan xavfli g‘ayrihuquqiy qilmishlarning ko‘rib chiqilayotgan turlari eng muhim tomonlari to‘g‘risidagi umumlashtirilgan daliliy ma’lumotlardan hamda ularga asoslangan ilmiy xulosalar va tavsiyalar tizimidan iborat bo‘ladi. Kriminalistik tavsiflarni bilish jinoyat ishlarini tez, har tomonlama va xolisona tergov qilishni tashkil etish uchun zarurdir”.⁷

Albatta barcha jinoyatlarni muvaffaqiyatli tergov qilish hamda fosh etishda ularning, shu jumladan ekologiya sohasidagi jinoyatlarning ham kriminalistik jihatlariga alohida e‘tibor qaratish, sinchkovlik bilan o‘rganish talab etiladi.

REFERENCES

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. –T.: “O‘zbekiston”, 2023 y.
2. O‘zbekiston Respublikasining 1992 yil 9 dekabrda “Tabiatni muhofaza qilish to‘g‘risida”gi qonuni. <https://lex.uz/docs/107115>.
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga va O‘zbekiston xalqiga Murojaatnomasi 2022-yil 20-dekabr. <https://review.uz/oz/post/ozbekiston-respublikasi-prezidenti-shavkat-mirziyoyevning-2023-yil-uchun-murojaatnomasi>.
4. O.Narzullayev Hayvonot dunyosi obyektlarini huquqiy muhofaza qilish. “Toshkent davlat yuridik instituti axborotnomasi”. 2006. №2. 106-bet.
5. Kriminalistika. Darslik. 2-jild. “Adolat”. -T.: 2003. 13-bet.
6. M.B.Usmonov Ekologik jinoyatlarni baholash “Hayot va qonun”. 2001. №2-3. 36-bet.
7. Интернет: www.law.isv.ru.

⁶ M.B.Usmonov Ekologik jinoyatlarni baholash “Hayot va qonun”. 2001. №2-3. 36-bet.

⁷ Kriminalistika. Darslik. 2-jild. “Adolat”. -T.: 2003. 13-bet.